

A un any de la caiguda del mur

Inquietuds berlineses

Després de l'abolició del mur els berlinesos s'enfronten al gran repte de ser simplement alemanys, no sense problemes de nostàlgia.

L'escena passa davant de la galeria d'art Wall Street, de nom sarcàstic, típic de la topografia al·lucinant de Berlín: és el nom de la Borsa de Nova York i també el del carrer del Mur... Fa un any que el mur encara passava a només un metre de la galeria. Ara no hi ha Mur, i un escultor que poleix dolçament una gran bola de fusta, treballa al carrer. El volten objectes bruts, una mena d'art d'escombrieries i de peces de rebuig. El dia és ventós i una mica gris. Al mig del cercle de l'escultor, oneja un fantasma. És un espantocells vestit amb la bandera roja-negra-groga alemanya. Un esquelet amb màscara femenina i botes militars. La dama és un penjat i duu paraigua. L'ombrella té al centre, ben visible, el símbol de la difunta República Democràtica Alemanya, el martell i el compàs.

El fantasma de la RDA es balanceja sense expressió. Es mou entre Wall Street i l'antic Parlament prussià (a una i altra banda del carrer, Simmerstrasse, una de les tantes vies estretes que el mur va partir durant prop de trenta anys). A dreta i esquerra, el fantasma va del Checkpoint Charlie, ben abandonat, al Gropius Bau, centre cultural que ofereix una exposició commemorativa de ... Bismarck, el primer dictador que va unificar les terres alemanyes.

Estem prop també de la Postdamerplatz, el cor de Berlín als anys 20, destrossat pels bombardejos de 1945 i convertit pel mur, a partir de 1961, en un cul-de-sac només visitat pels turistes. Avui la Postdamerplatz és un desert urbanístic en un procés d'especulació que l'ha de convertir en el pulmó de la nova metròpolis. Uns quants arquitectes havien presentat un projecte d'urbanisme integrador de les dues bandes de Berlín, però Bonn ja ha adjudicat un dels llcos privilegiats de la Postdamerplatz a un gratacel ben alt de la Daimler-Benz..., a

un preu risible.

DESCONCERT

Des del desert de la Postdamerplatz surt Leipzigstrasse, una de les grans vies d'accés a l'est. El trànsit és infernal, una cosa desconeguda per als berlinesos, tant per als de l'est com per als de l'oest. A la ciutat no solament ha desaparegut el mur, sinó també les fronteres que l'encerclaven. La intensitat del trànsit rodats ha agafat tothom desprevingut. Els autobusos urbans s'omplen a les primeres parades, els conductors es neguen a prendre-hi més passatgers, el personal es posa nerviós.

Hi ha molta més policia al carrer del que ningú recorda, i els berlinesos més neguitejats per la nova situació citen constantment alarmants xifres criminals i d'accidents de trànsit a la carretera de l'ex-RDA. La ciutat a l'est posa colors a les façanes, estrena publicitat i engega restaurants, colmadors i cafès, negocis de roba i d'esports, botigues de flors que surten com bolets... però les converses reflecteixen la inquietud per uns números dels que els orientals no havien sentit mai parlar, l'atur que oficialment ja ha arribat al 5%. Ni a un costat ni a l'altre es troba fàcilment un berlinès content. Berlín canvia a gust de ningú. A gust, doncs, de l'anònim capital.

Entre el fantasma onejant de la RDA a Zimmerstrasse i les transformacions que ja comencen a ser realitat a Berlín, la impressió dominant és el desconcert. Els prop de quatre milions d'habitants (més de dos a l'oest i un i mig a l'est) del nou conglomerat urbà van evitar durant anys la ferida del mur i gairebé es negaven a creure's alemanys: eren berlinesos; van fer del mur una identitat innominada. Fins que la gent de l'Est va matar l'estat-patró, i va tombar el mur. Tothom va estar molt content, però ja fa un any i, ara, els berlinesos es pregunten si po-

dran sobreviure en la imminent *jungla dels diners* en què la ciutat es convertirà. És un punt en què coincideixen els ciutadans de l'est i els de l'oest. Ningú dubta que el preu que Berlín ha de pagar per a existir sense el mur, per deixar de ser dos aparadors en competència, serà un preu elevat que es mesurarà per uns índexs de malestar, estrès i competitivitat socials que cap dels antics Berlins ha conegut en quaranta anys.

Per raons diferents a cada banda del mur, Berlín era una illa a la RFA i a la RDA. El paraigua protector de l'estat —el paraigua de la dama fantasma de Wall Street?— no era un fet només a l'est, sinó també a l'oest. A Berlín occidental la *mili* és voluntària, les mares solteres tenen prioritat en els serveis socials, la ciutadania dóna dret a reducció d'impostos i les subvencions han proliferat en cultura i ensenyament. Tot plegat ha donat lloc a una vida alternativa sòlida: els Verds i els ocupadors de cases, els reductes gais i lèsbics, els *yuppies* sense estrès i l'anticomunisme ben vist, tot un món lluny del convencionalisme global de la RFA: l'anomenada escena berlinesa, en definitiva. Un món del tot desconegut per l'est. El 2 de desembre, diada d'eleccions generals a la Nova Alemanya, també hi haurà un nou Senat unificat a Berlín. La incògnita és quina serà la pròxima política de subvencions. ¿Mantindrà la nova institució un entramat que, per a la resta de la RFA, no és més que sinònim de marginació social i cultural?

Un cas ben interessant serà veure què passarà en un futur pròxim amb el barri de Kreuzberg, reducte dels autònoms radicals i dels emigrants turcs. Un barri aparentment tranquil per al visitant, però matemàticament organitzat contra qualsevol penetració del consumisme *yuppie*. Kreuzberg va adquirir el seu caràcter quan era un gueto aculat pel mur. Ara ha esdevingut un dels punts neuràlgics

del nou centre de Berlín, com si diguéssim el barri del Carme a València si un dia desapareixia la muralla, o com el Raval a Barcelona si el mur hagués passat per les Rambles.

'WESSIS' I 'OSSIS'

Som a 6 d'octubre de 1990. Encara no fa un any de la gloriosa caiguda del mur i és el tercer dia de la nova RFA. De la

RFA, sí: des del dia de l'Einheit (unificació), aquest 3 d'octubre, la nova Alemanya és de fet, simplement, la nova RFA.

La ciutat encara és plena, aquest dissabte, de turistes de la història. Molts són *wessis* (*alemanys occidentals*) que no havien visitat mai Berlín: no haurien passat mai per la RDA, ni que fos amb avió. Són gent tan fàcil de reconèixer com els polonesos i els *ossis* (*alemanys de l'est*), que no són aquí per turisme sinó per necessitat o per consumir. Com més es parla amb uns i altres, l'estranger s'adona que la terminologia occidental-oriental, *wessis-ossis* en l'argot de Berlín, serà necessària encara durant una bona temporada. La nova Alemanya ha encaixat en el mapa dues poblacions que es desconeixen radicalment. Quan consulten a la TV el temps que farà demà, ni uns ni altres hi saben trobar el territori.

Són fàcils de reconèixer, els *wessis*, perquè miren bocabadats els colors nocturns de l'església moderna que acompanya la vella església al centre comercial del Berlín oest, l'església gòtica de la torre partida pels bombardejos de 1945. És un detall que per la tele no havien apreciat mai. Berlín els ha estat sempre estranya, i ara només hi busquen les restes decididament prussianes: els agrada anar a l'avinguda Unter den Linden passant per Brandenburg. Per contra, els *wessis* de Berlín no han anat mai a Berlín oriental; i tampoc ara s'acaben de decidir. S'havien acostumat a viure d'esquena al mur, com els orientals, però a diferència d'ells no senten interès per conèixer el conjunt d'una ciutat que per als seus fills serà només una. És van acostar a Brandenburg quan la caiguda del mur, és clar, però la gran majoria no ha travessat la porta ni la nit de la Unificació.

Un cop passada l'eufòria (relativa) de la resta, només els berlinesos orientals surten dels seus límits, a buscar feina. No són una població empobrida com els polonesos o els romanesos, però s'acaren a un reconversió complexa: econòmica, cultural i psicològica. Hanna, una estudiant de teatre de vint anys, d'un barri perifèric de Berlín, Prenzlauerberg, és clara: "Personalment, crec que la unificació em pot anar bé, puc buscar una feina que m'agradi aquí o a l'altra banda. Pel país, no ho sé, la veritat: des de fa un any, aquí només es parla de diners. No es fa ni l'amor. Només diners, diners i diners. En passarà una de grossa, supo-

so", diu fent un expressiu gest amb les mans que fa pensar en una explosió.

Quan els wessis de fora de Berlín arriben a l'est, "és com anar de viatge a la Lluna", confessa Hermann G., de Stutgart, 45 anys, metge. Malgrat que Hermann ha vingut sovint a Berlín, a una i altra banda del mur. Ell va nàixer a la RDA. Els seus pares hi van fugir als anys 50. Ara, conta el fill, els dos ancians es neguen a parlar de l'Einheit: "És com si els haguessin robat alguna cosa. Els agradava anar a l'Est i presumir davant els parents... Es creien superiors, tot i que no són rics. Una superioritat ideològica, imagino... Tampoc jo sé ben bé què pensar, certament. De la infància em va quedar un profund ressentiment contra els comunistes que havien empresonat el meu pare. Bé, ja no existeix l'Alemanya comunista... Ningú a la RFA no ha reflexionat gaire sobre el nou país. La gent parla sempre del mateix: dietes, viatges, cases i diners".

¿UNIFICACIÓ O ANNEXIÓ?

Són les mateixes coses de què ara parlen els wessis, si fem cas de les vitrines de les llibreries de l'Est. Tant a Berlín com a Potsdam, Leipzig o Dresde, les ciutats punteres de la revolta popular contra el règim del domini total, els llibreters no promouen precisament llibres de reflexió o de debat. Als aparadors hi ha només manuals de viatges, idiomes, jardineria, de paisatges alemanys i de criatures.

Els intel·lectuals i els artistes van ser els sectors més atrapats per l'engranatge del règim. Primer per les contradiccions de la història de la RDA i la guerra freda, després pel caràcter popular i antiintel·lectual de la *revolució pacífica* aixoplugada per l'església, ara per la velocitat de la desaparició de la RDA. Avui els pocs intel·lectuals crítics que hi queden parlen de colonialisme i també de canibalisme: "Vam ser colonitzats primer pels russos i ara ho som per la RFA". "No quedarà res de l'art que hem fet aquests anys, se'ns menjaran, esperàvem una mà estesa i el que ens hem trobat és una arpa".

Caldrà esperar anys perquè algun historiador expliqui si és cert que la RDA no va produir res de bo en el terreny cultural, com ara es diu a tort i a dret. El que fa és evident, diu i escriu Henri de Bresson, corresponsal de *Le Monde*, és que les maneres dels nous amos són les del colonitzador. Des de fa mesos el dra-

maturg Heiner Müller repeteix que la unificació és, en realitat, una annexió.

En el món del llibre, per exemple. Les editorials de l'Est senzillament no tenen feina. A primers d'any, les comandes els van ser cancel·lades. Els llibreters només comercialitzen títols editats a la RFA. Ningú sap dir encara si el fet és resultat del rebuig de la població a la pro-

bil, que el 5 d'octubre, al cap de dos dies de l'Einheit, va treure a Dresde el primer cotxe que no era un Trabant des de feia quaranta anys: un Opel.

L'endemà de la unificació, el dia 4, la televisió informava que un grup de quinze mànagers de la RFA, en comissió nomenada per Bonn, s'ha fet càrrec de 6.000 firmes comercials dels territoris

ducció cultural autòctona, o de l'estratègia de creació de noves xarxes de distribució per a vincular un mercat de setze milions de consumidors a la potent indústria de la RFA. El peix es mossega la cua.

De fet, la República Federal només ha invertit fins ara en distribució dels seus productes en aquests territoris. La producció de l'ex-RDA ha estat un any aturada. A excepció del sector de l'automò-

orientals. Mentrestant, les fàbriques de Turingia i Saxònia, al sud del país, han anat tancant durant el procés unificador. L'agricultura ha patit més que cap altre sector el rebuig dels seus productes: la gent vol verdures, patates i hortalisses de l'altre costat. Sembla una raó simplista, però és un fet indiscutible des que es va reconvertir la moneda.

Des del primer de juliol, dia de la desaparició del marc de la RDA, ningú

compra productes del país. "Hi ha una explicació psicològica: els marcs de la RFA sempre han servit per a comprar les coses bones, aquelles que n'hi ha poques, les que venien de l'estranger", diu Bernhard H., ara propietari d'un colmado a Berlín, en el vell barri de Mitte, el barri antic que conserva les empremtes de bombardejos i de la falta de vida al

medi ambient va ser una base important de la revolta de fa un any", diu Sabine R., una economista de 46 anys de Leipzig, "però d'una forma inconscient", matisa, "perquè aquí ningú ha sentit parlar mai d'ecologia". La desastrosa situació ecològica tampoc ha rebut ara cap impuls inversor que permeti pensar en una ràpida modificació.

carrer durant els anys del règim.

La contaminant indústria química de la Saxònia-Anhalt té la màxima expressió a Bitterfeld, a tocar de Leipzig. Són fàbriques que han treballat sempre sense depuració i l'efecte sobre el medi ambient ha estat, i és, monstruós i palpable. "Estic segura que la desesperació pel

La idea més estesa és que el conjunt de la indústria oriental està en procés d'extinció, de manera que arribarà a ser venuda als nous inversors a preu de saldo en un període relativament curt. Què passarà amb les zones devastades per la pluja àcida, especialment a la frontera txeca, el temps ho dirà. Els boscos s'hi van extingint, l'aigua no pot ser aprofitada per a usos industrials i a les dones embarassades se'ls recomana no beure'n ni gota ni, per res del món, donar de mamar a les criatures.

L'ESTIGMA DE LA STASI

Entre les poques coincidències sobre el futur immediat, a l'oest i a l'est de Berlín n'hi ha una que destaca: tot està preparat per a una nova versió del que van ser els anys 50 a la RFA. Un nou *miracle alemany*. En uns cinc anys. "La nostra indústria està tan envellida i tan descapitalitzada, que els economistes segurament tenen raó: és la situació més fàcil per a una modernització salvatge a base d'una reconversió tecnològica sense miraments. Com en la postguerra a la RFA i al Japó", diuen els historiadors. La previsió és que serà una etapa dura, molt dura, d'una competitivitat extrema. Amb costos socials molt elevats, i no

únicament per l'atur, sinó pels nous hàbits que la població de l'ex-RDA, més de setze milions de persones, ha d'adquirir. Com aconseguir lloguers bé de preu, com fer declaracions d'impostos i de renda, com tenir Seguretat Social, com moure's en definitiva per la selva del mercat. I com traure's de sobre l'estigma d'haver viscut, sense fugir-ne, sota el règim del domini total.

La marca que pesa avui sobre la població germano-oriental és la de la Stasi, la terrible policia secreta. Va arribar a tenir més de 100.000 agents en nòmina, mig milió de confidents fixats i pagats, entre ells una cinquena part dels representants electes al Parlament, la Volkskammer. I, d'una població de setze milions de persones, va fer-ne fitxes de sis milions. Darrerament s'ha sabut que posava microfons fins i tot en els confessoris de les esglésies... Quan aquest estiu el diari d'esquerra berlinès *Der Tagesspiegel* (El Taz, popularment) va fer un especial detallant el mapa de totes les oficines, oficials i clandestines, de la Stasi a Berlín i a tota la RDA, va ser un esfereïment. Els polítics van intentar evitar la publicació d'aquesta topografia sinistra, al·legant que esclataria una "guerra civil".

Els caps de la Stasi han estat detinguts després de la Unificació i, oficialment, és un cos desaparegut a l'igual que tot l'estat comunista. Incansable, la gent de Nou Fòrum intenta recuperar les fitxes policiaques i, cosa encara més difícil, desmantellar la rica xarxa internacional de tràfic d'armes, de la qual ara viuen els irreductibles de la Stasi.

Potser és el combat contra la Stasi el darrer signe col·lectiu del que va ser la RDA no sotmesa al règim. De moment, Nou Fòrum ha aconseguit aturar el trasllat a Bonn dels arxius. En tendes de campanya, grups de ciutadans continuen fent guàrdia davant les casernes principals, que sovint abasten dues i tres illes de cases de Berlín. Però hi ha una part d'aquest desafiament que ja sembla inútil: els vencedors de la Unificació no acceptaran fàcilment que la gent de la RDA, sobretot, va patir la Stasi.

"Assistim a una nova versió del que en temps de Bismarck es deia Kulturkampf, lluita cultural", analitza el professor Karl-Heinz Barck, romanista, 57 anys. "Fa temps que la col·laboració acadèmica existeix entre les dues Alemanyes, però ara el clima és insà. La gent d'esquerra, que de fa temps acusa el moment conservador que viu la universitat de la

RFA, se sent sota una pressió propagandística nova: com si els diguessin que ells també poden haver format part de la Stasi. És una arma per a discriminar els intel·lectuals crítics. Els acadèmics de dreta tenen així via lliure per a aturar els convenis i els diners que ens havien d'arribar aquí... No sé què passarà", segueix dient Barck, "veig clar que s'estan po-

de fórmules. ¿Qui pot dir en veu alta que abans vivia millor? No els de l'est, certament. Però al cap d'un any d'enderrocar el mur la societat que els espera no els protegirà com feia el seu estat padre-padrone. Tampoc diran obertament els de l'oest que, parafrasejant la cèlebre frase montalbaniana, "contra el mur estaven millor", però ho comencen a pensar: està

Est-Oest: el mur continua present fins i tot en el parc mòbil.

sant les bases per a conflictes futurs molt profunds. Socialment, anem cap al caos".

NOSTÀLGIES

¿Qui contarà el futur de Berlín i de l'ex-RDA? Els escriptors i cineastes orientals estan desprestigiats, i els artistes i intel·lectuals occidentals se senten confusos, no paren de dir que tot ha anat massa de pressa, que encara que no han pensat com hauria de ser la nova Alemanya. Günter Grass està aïllat i Christa Wolf és acusada d'oportunista... Heiner Müller es refugia en la Història, calla i prepara una obra teatral que reuneix Hitler i Stalin. Només Peter Schneider, de qui aquí es va traduir la novel·la *El saltador del mur*, ha publicat un llibre acarant directament els fets. Eixiliat des de fa temps a Berlín oest, Schneider ha fet un volum que es titula *Extreme Mittelage*, una cosa així com *Radicalment al mig...*

I al mig de la confusió, del desconcert i de la resignació, un nou sentiment recorre els carrers a una i altra banda de Berlín. Una nostàlgia incipient, difícilíssima

a punt d'acabar el Berlín alternatiu, anti-comunista o simplement anticonvencional i de vida fàcilment inquieta. Ara toca un altre caos. Amb ser berlinesos no n'hi ha prou: ara toca ser alemanys.

Mercè Ibars

Temps d'atur, dones sense feina

El tractat de la unificació té mil pàgines. El nou exèrcit va ser un dels últims punts de consens, però hi va haver un apartat encara més difícil: l'avortament. De fet no s'ha arribat a cap acord, i la qüestió ha quedat aparcada fins al 93 i la futura legislació europea. Les dones de l'ex-RDA han vist que tenien raó quan en els primers moments de la revolta contra el règim es van aplegar per mirar d'organitzar un futur que, ara es veu clar, les tindrà com a víctimes exemplars de la reconversió.

La legislació de la RFA en matèria d'avortament és més restrictiva que l'espanyola, i ben llunyana de la que la RDA va implantar el 1972. Tot i això, les dones organitzades al voltant de Nou Fòrum i dels primers grups feministes de la RDA, creats l'any passat, temen sobretot un altre càstig més terrible: perdre la feina. Són les primeres que han estrenat l'atur.

De res val que aquestes dones hagin estat una població laboral d'envergadura. Els va tocar construir el país: molts homes havien mort o s'havien exiliat durant la guerra, o fugien en la postguerra fins que el règim va aixecar el mur.

Les dones també van reconstruir la democràcia. La RDA era en els primers anys un país de vells. El partit demanava criatures, tres per parella encara en els anys vuitanta. Les parelles joves no podien trobar pis si no eren casades. Hi havia més d'un 40% de divorcis. En el congrés de 1976, el partit va decidir "potenciar la família" i va dictar mesures per a les dones: reducció de jornada laboral a partir del segon fill (fins a 40 hores), més temps de baixa per maternitat, més vacances anuals i jubilació cinc anys abans que els homes.

Explotades als llocs de treball i a casa, les dones comptaven almenys amb guarderies de franc i un sistema d'ensenyament planificat per als seus fills. Ara ningú els agrairà els serveis, i es veuran abocades a la falta d'interdependència econòmica.